

Відпочинок особливих

**БЕЗБАР'ЄРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ
ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ТУРИЗМІ**

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ТУРИЗМІ.....	4
1.1. Сутність та особливості безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туризмі.....	4
1.2. Вимоги до створення безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туристичній діяльності.....	6
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ТУРИЗМІ.....	11
2.1. Відповідність туристичної інфраструктури України вимогам безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю.....	11
2.2. Оцінка рівня сприйняття стану формування безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туристичній діяльності.....	15
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ТУРИЗМІ.....	18
3.1. Особливості розвитку безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю	18
3.2. Ефективність реалізації безбар'єрного туру для осіб з інвалідністю.....	21
ВИСНОВКИ.....	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	26

ВСТУП

Актуальність. Формування безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туризмі є суспільним благом, що пов'язане з економічним та соціальним розвитком країни в цілому. Для цього потрібно враховувати особливості кожної людини, що відноситься до маломобільної групи населення.

Зміна акцентів у трактуванні концепції інвалідності призводить до необхідності забезпечення комплексного підходу у створенні умов, які б сприяли реалізації прав осіб з інвалідністю на рівні з іншими громадянами країни.

Мета наукової роботи – визначення напрямів пристосування туристичних маршрутів до потреб осіб з інвалідністю шляхом формування безбар'єрного середовища.

Об'єкт дослідження – процес розвитку безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туризмі.

Предмет дослідження – теоретичні та методичні аспекти формування безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туризмі.

Науковою новизною одержаних результатів є вдосконалення теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туристичній діяльності.

За результатом наукового дослідження опубліковано розділ до монографії «Trends, Prospects and Challenges of Sustainable Tourism» (дод. А), а також отримано довідку про впровадження у діяльності туристичного агентства «Королівські Подорожі» підходів до розробки туристичних маршрутів для осіб з інвалідністю (дод. Б).

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ТУРИЗМІ

1.1. Сутність та особливості безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туризмі

Аналіз законодавства та наукової літератури щодо туризму свідчить, що в Україні нині не існує загальноприйнятого визначення туризму для осіб з інвалідністю, а наявні підходи до його визначення не мають глибокого дослідження, яке розкривало б сутність цього явища. В Україні понятійний апарат у галузі туризму для осіб з інвалідністю не закріплений у будь-яких нормативних актах або законах. Лише в Законі України «Про туризм» (ст. 4) за видом туризму розрізняють, зокрема, туризм для інвалідів [4]. В Україні для його визначення найчастіше використовують поняття «туризм для людей з обмеженими можливостями», «туризм неповносправних», «туризм для людей з інвалідністю», «адаптивний туризм». Суть цих визначень зводиться до того, що в них розглядається вид туризму, розрахований на осіб з проблемами здоров'я.

Проаналізувавши вітчизняну та зарубіжну літературу, можна зробити висновок, що, говорячи про туризм для людей з обмеженими можливостями, за кордоном найбільш часто вживають такі поняття: «доступний туризм» (accessible tourism), «туризм для усіх» (tourism for all), «безбар'єрний туризм», «туризм для осіб з інвалідністю».

Стає очевидним, що виникає потреба уточнити зміст і суть цих термінів (табл. 1.1). Враховуючи особливості визначення, зазначені терміни мають різні значення та не завжди можна їх вважати тотожними.

Дефініції поняття «безбар'єрний туризм»

Автор/Джерело	Зміст визначення
Д. Смирнова [8]	«Безбар'єрний туризм» – це переміщення осіб із постійно або тимчасово обмеженою здатністю до мобільного пересування та осіб, що їх супроводжують, на територію, відмінну від постійного місця проживання, які мають усі необхідні ресурси для здійснення цілей подорожі. Водночас безбар'єрний туризм – це діяльність підприємств туристичної індустрії, спрямована на формування і продаж комплексного туристичного продукту, що відповідає додатковим потребам окремих маломобільних категорій туристів, а також людей, які їх супроводжують
Скотт Райн [6]	«Безбар'єрний туризм» – це насамперед соціальна інтеграція людей з обмеженими можливостями у сучасне суспільство
Саймон Дарсі [7]	«Доступний туризм» – це процес надання інвалідам та літнім людям можливість самостійно і справедливо і гідно функціонувати шляхом надання універсальних туристичних продуктів, послуг та навколишнього середовища
Н. Маньшина [9]	«Інклюзивний туризм» (від фр. «включає у себе», лат. include – «укладаю», «включаю»), що означає процес розвитку туризму, який передбачає доступність туризму для усіх щодо пристосування інфраструктури туристичних центрів і об'єктів туристичного показу до різних потреб усіх людей, зокрема інвалідів, літніх осіб, їхніх опікунів та членів сімей, людей із тимчасово обмеженими можливостями, сімей із маленькими дітьми
С. Євсєєв [10]	«Адаптивний туризм» – туризм для інвалідів та осіб із відхиленнями у стані здоров'я, новий вид адаптивної рухової реакції, фізичної реабілітації, оздоровлення і соціальної інтеграції зазначеної категорії людей

Наявність різноманіття усіх вище зазначених термінів свідчить про те, що досі єдиного визначення, закріпленого у нормативно-правових документах, а значить, і відображення багатогранності та специфіки цього виду туризму немає.

Особи з інвалідністю відносяться до категорії туристів, що потребують додаткових вимог до облаштування туристичної інфраструктури, тому доцільним буде визначити структуру контингенту потенційних туристів безбар'єрного туризму (табл. 1.2).

Класифікація груп осіб безбар'єрного туризму [12]

Групи осіб	Класифікація
З вадами здоров'я	З фізичними вадами (з вадами кінцівок або з втраченими кінцівками; паралізовані)
	З дефектами органів відчуття та нервовими розладами (сліпі; глухі та глухонімі; сліпоглухі; сліпоглухонімі)
	Психічно неповноцінні (розумово відсталі, гліоти)
Відносно здорові люди похилого віку	60 – до 70 років
	70 – до 80 років
	80 – до 90 років
	Довгожителі (90 і більше років)
Батьки з дітьми	Батьки з маленькими дітьми
	Самі діти

Визначивши аудиторію безбар'єрного туризму, пропонуємо таке його визначення: безбар'єрний туризм – це вид туризму, орієнтований на осіб з інвалідністю та членів їх сімей, який передбачає створення доступного середовища, тобто використання пристосованої туристичної інфраструктури і об'єктів туристичного показу до їх додаткових потреб.

1.2. Вимоги до створення безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туристичній діяльності

Особи з інвалідністю є повноцінними членами суспільства і потребують постійної уваги до своїх проблем. Створення безбар'єрного середовища для таких груп населення є надзвичайно необхідним. Таким чином, бар'єри можна визначити як ті перешкоди, які виникають під час участі чи спроби взяти участь у туристичному досвіді. Умовно ці бар'єри можна розділити на внутрішні, екологічні та комунікативні.

Внутрішні бар'єри є результатом власних рівнів фізичного, когнітивного або психологічного функціонування людини. Ці бар'єри можуть бути безпосередньо пов'язані з особливістю інвалідності особистості, але вони також можуть бути пов'язані з відсутністю знань про туристичні можливості, фізичною та психологічною залежністю від вихователів.

Екологічні бар'єри є зовнішніми для особи з інвалідністю та включають в себе ставлення до людей з обмеженими можливостями, архітектури, екологічних особливостей, транспортування, економічних елементів, правил і нормативних актів та бар'єри бездіяльності. Комунікативні бар'єри виникають внаслідок взаємодії окремих осіб та їх соціальних середовищ.

Доступність має бути забезпечена по всьому ланцюжку туристичних послуг, зв'язки між туристичними об'єктами, послугами і розвагами повинні бути добре вивірені і злагоджені. Елементами ланцюжка туристичних послуг є система управління в сфері туризму; інформація для туристів і реклама (інформування, бронювання); міське середовище і архітектура; транспорт і транспортні термінали; проживання, харчування; культурні об'єкти (музеї, театри, кінотеатри).

Концепція доступної туристичної території (регіону, населеного пункту, району) повинна включати в себе необхідні зручності, інфраструктуру і транспорт, щоб створити різноманітну, доступну обстановку. Необхідно стежити, щоб туристичні об'єкти або засоби розміщення, розташовані в регіонах, де відсутній доступний транспорт, відповідне навколишнє середовище і сполучення з іншими туристичними об'єктами, не рекламувалися як доступні.

Основними завданнями для комфортного середовища для осіб з інвалідністю є розробка рішень, що враховують психологічні і фізичні зв'язки особи з інвалідністю з навколишнім простором, що включає в себе візуальне сприйняття елементів інтер'єру приміщення, функціональність і зручність здійснення процесів життєдіяльності, можливість гармонійно здійснювати необхідну соціальну взаємодію між іншими мешканцями приміщення. Сукупність несприятливих факторів зовнішнього середовища безпосередньо впливає на конструктивні рішення (рис. 1.1).

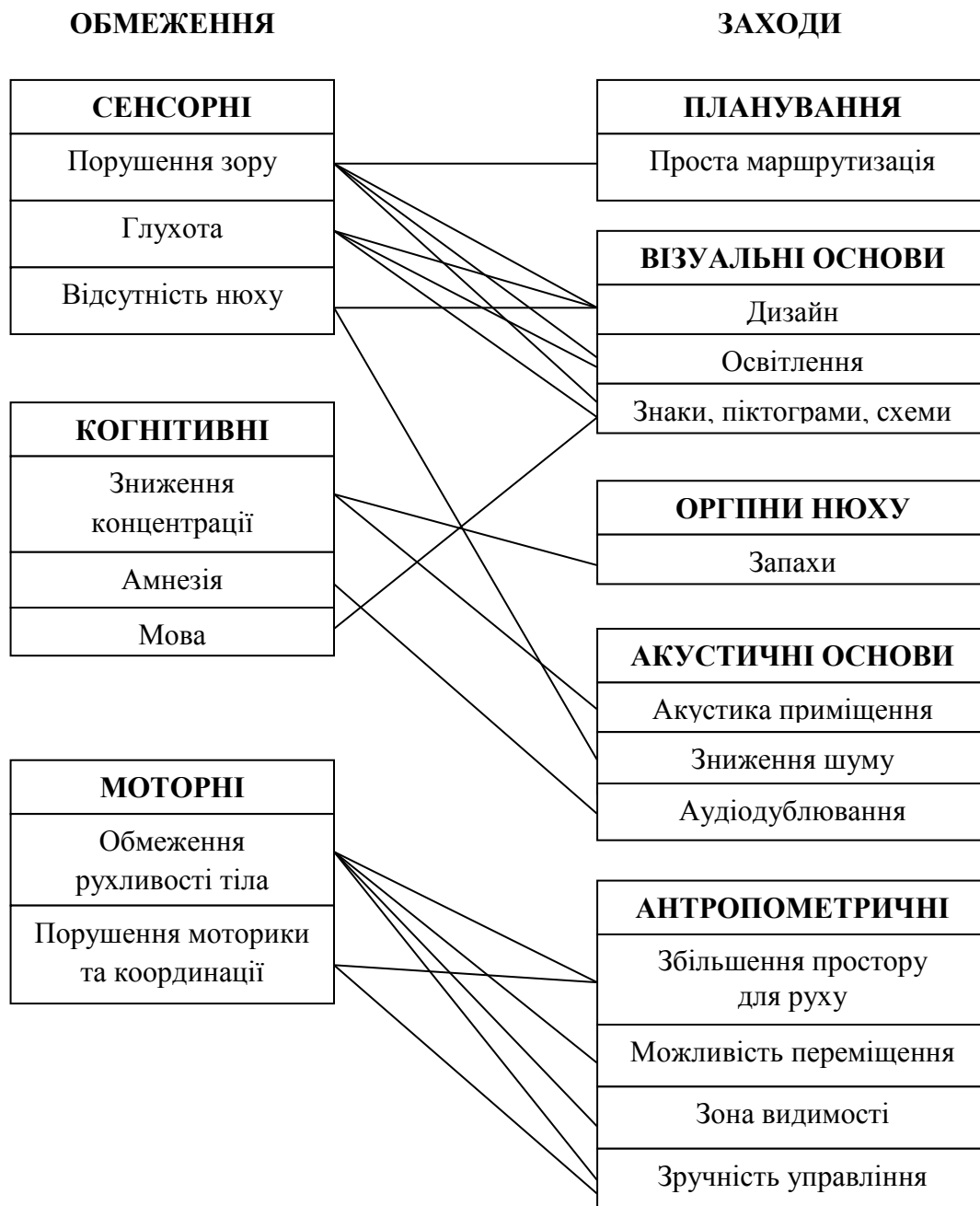

Рис. 1. 1. Комфортність безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю

Доцільним буде визначити умови формування доступного простору за допомогою елементів, що формують безбар'єрний простір (табл. 1.3).

Вимоги до елементів, що формують безбар'єрний простір [5]

Назва елемента	Вимоги
Інформація і реклама	Туристична література та інші рекламні матеріали повинні містити чітку інформацію про доступність послуг і зручностей, бажано з використанням міжнародних символів, які легко зрозуміти. Інформація повинна надаватися в візуальному і аудіо форматі. Системи бронювання повинні мати всю необхідну інформацію про ступінь доступності зручностей і послуг, які пропонуються людям з інвалідністю, щоб полегшити їм процес вибору і бронювання. Системи бронювання повинні бути доступними, щоб будь-який турист міг скористатися ними самостійно. Для цього інтернет-сайти і інші системи бронювання повинні бути розроблені відповідно до «Керівництва з доступності веб-контенту».
Транспорт	Пасажи́рський транспорт, в тому числі приватні автомобілі, які здаються в оренду, автобуси, таксі, трамваї, фунікулери (канатні автомобілі), поїзди, пороми і круїзні кораблі, повинен бути створений так, щоб він був безпечним, комфортним і рівнодоступним для людей з інвалідністю або обмеженою рухливістю. На пішохідних переходах повинні бути світлофори з візуальним і звуковим сповіщенням, щоб люди з проблемами зору та слуху могли безпечно ними скористатися. Доступ до транспортних засобів повинен бути максимально простим, а допомога асистентів - доступною при необхідності.
Проживання	Засоби розміщення повинні мати у своєму розпорядженні достатню кількість номерів для людей з інвалідністю, якими вони зможуть скористатися без сторонньої допомоги. Номери повинні бути спроектовані таким чином, щоб людина з інвалідністю могла вільно переміщатися всередині, користуватися зручностями та послугами, а також засобами зв'язку. Для цього необхідно також враховувати вимоги до розмірів і вільного простору і відповідні технічні засоби, які можуть знадобитися людині з інвалідністю для безпечного і комфортного пересування. У номері, призначеному для гостей з обмеженими можливостями, необхідно передбачити повну відсутність порогів. Всі дверні отвори повинні бути шириною не менше 0,9 м. Площа номера перевищує площу звичайного «стандарту» – 28 м ² . Дверне очко і ланцюжок повинні розташовуватися на рівні 1,2 м. Кімнати і інфраструктура в місцях проживання повинні бути обладнані системою аварійної сигналізації, що підходить людям з проблемами слуху. У засобах проживання повинні приймати собак-поводирів і забезпечувати їх усім необхідним.

Назва елемента	Вимоги
Харчування	Поблизу від місць проживання має бути достатня кількість ресторанів, кафе і барів з доступними умовами, які включають доступність входу в приміщення, дизайн меблів з урахуванням потреб людей, що пересуваються на візках, стійки різної висоти, меню з легко читаним текстом, на абетці Брайля або в альтернативному форматі (через сайт або мобільний додаток), доступні туалети.
Культурні об'єкти (музеї, театри й об'єкти споглядання)	Власники або адміністратори музеїв та інших об'єктів, що становлять історичну, культурну або релігійну цінність, які відкриті для відвідування, повинні забезпечити доступність об'єкта для відвідувачів з інвалідністю, в тому числі за допомогою підйомників і пандусів, де це необхідно. В театрах і кінотеатрах необхідно передбачити спеціальні місця або зони для розміщення гостей, що користуються візками, а також спеціальні навушники або індукційні петлі для людей з проблемами слуху.
Екскурсії	Екскурсійні автобуси повинні бути оснащені всім необхідним для обслуговування людей з інвалідністю, також під час екскурсій інформація повинна надаватися в аудіо і відео форматах, а також в інших формах, які підходять людям з порушенням зору і слуху. По можливості, організатори туру повинні наймати перекладача жестової мови для людей з проблемами слуху та / або надавати друковані матеріали з інформацією про відвідувані об'єктах.
Персонал	Терпіння найбільшою мірою стане в нагоді персоналу, що працює з гостем з особливими потребами. У посадовій інструкції швейцара, офіціанта, покоївки включений пункт про допомогу людям з обмеженими можливостями. На долю покоївки доводиться велика частина турбот. Їй потрібно бути готовою до того, що сміття і грязь в номерах будуть в незвичних місцях. Існують загальні правила етикету при спілкуванні з людьми з обмеженими фізичними можливостями, якими можуть скористатися працівники організацій, що надають послуги населенню, в залежності від конкретної ситуації.

Отже, у зв'язку з описаними вимогами, безбар'єрне середовище передбачає та обумовлює розробку універсального дизайну середовища, яке має бути зручним для осіб з інвалідністю.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ТУРИЗМІ

2.1. Відповідність туристичної інфраструктури України вимогам безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю

Особи з інвалідністю мають ті ж мотиви подорожувати як і усе інше населення. Однак, хоча багато туристів можуть зазнати перешкод для участі в туризмі, встановлено, що ці бар'єри непропорційно впливають на осіб з інвалідністю. Такі особи некомфортно почувають себе в Україні через зіткнення з бар'єрами, з якими вони зустрічаються. Для успішного туризму ключовим чинником є наявність безпечного, зручного та економічного транспорту, та інших туристичних послуг. Інфраструктура, яка не може задовольнити потреби осіб з інвалідністю, людей похилого віку, батьків з дітьми, виключає багато міст і регіонів з цього багатообіцяючого сегмента ринку. Так, через специфіку середовища, системи транспорту і послуг, особи з інвалідністю, які відчувають труднощі з пересуванням або доступом до інформації, не можуть насолоджуватися свободою подорожей в тій же мірі, як інші громадяни.

Слід зазначити наступні виклики середовища для осіб з інвалідністю:

- недостатньо кваліфікований професійний персонал, здатний інформувати та консультувати про проблеми доступу;
- значна частина недоступних аеропортів;
- недоступність адаптованих та доступних готельних номерів, ресторанів, магазинів, туалетів та громадських місць;
- недоступні вулиці та транспортні послуги;
- недоступна інформація про доступні об'єкти, послуги, оренду обладнання та туристичні визначні пам'ятки чи екскурсійні об'єкти.

До прикладу Львів є не достатньо доступним для осіб з інвалідністю, але у порівнянні з іншими областями та містами країни має достатню

кількість облаштованих місць. Найбільш показовими і видимими прикладами непристосованості є тротуари, круті падіння бордюрів, отвори на дорозі, відсутність доступу осіб з інвалідністю до громадського транспорту та дуже мала кількість доступних номерів в готелях – все це речі, з якими стикаються особи з інвалідністю.

Доцільним є аналіз та моніторинг доступності залізничних і автовокзалів:

– доступність залізничних вокзалів (22 об'єкти): 67% – доступно; 19% – частково доступно; 14% – недоступно;

– доступність автовокзалів (34 об'єкти): 41% – доступно; 22% – частково доступно; 37% – недоступно [12, с. 106].

Незважаючи на достатньо високий рівень доступності будівель аеропортів, наявна проблема в амбуліфтах для посадки і висадки людей, що пересуваються на візках. Не менш важливим є і те, що в авіаційному транспорті відсутні спеціалізовані інструкції з перевезення осіб з інвалідністю.

Але є і позитивні зрушення, як приклад, частково вирішено питання доступного транспорту у Львові. Містом їздять низькопологові автобуси та трамваї, які доступні для осіб з інвалідністю. У планах пристосувати зупинки до сучасних вимог будівельних норм, тому що на площі Ринок, Руській та Дорошенка вони не відповідають цим вимогам: «Власне, йдеться про те, що висота платформи посадкової площадки має бути на одному рівні з висотою підлоги трамваю або його першої сходинки». Тому, хоч і встановлені пристосування для осіб, які пересуваються на візках- всередину «Електрона» вони самостійно не можуть потрапити, лише за допомогою водія, якому необхідно вийти та перекинути пандус. У цьому році безпрецедентно виділено на ліфти по місту Львову на ремонті, реконструкція – 40 млн. в пріоритеті мають бути ліфти у ті під'їзди, де живуть особи з інвалідністю.

У національного залізничного перевізника ПАТ «Укрзалізниця» у наявності є спеціальні вагони-купе з місцями для людей на візках. У таких

вагонах 20 спальних місць та два місця для людини з інвалідністю і супроводжуючого, спеціально облаштований санвузол. За заявою пасажирів такий вагон чіпляють до поїзда, але звертатися потрібно мінімум за п'ять днів до виїзду.

Щодо послуг проживання, то було досліджено 4-5* готелі м. Львова. Такі готелі обов'язково мають принаймні один номер та доступну інфраструктуру готелю для людей з обмеженими можливостями. Ці вимоги викладені в ДСТУ 4268:2003. Послуги туристичні засоби розміщування, ДСТУ 4269:2003. Послуги туристичні класифікація готелів, ДБН В.2.2-20:2008. Готелі [21-22].

Аналіз сайтів 3* готелів Львова на предмет їх доступності для осіб з інвалідністю, виявив невелику їх кількість. Дані щодо доступності готелів представлені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Доступні 3* готелі м. Львова для осіб з інвалідністю

Назва готелю	Інформація щодо доступності
Готель «Гтьман»	На території готелю присутня парковка для людей з обмеженими можливостями. Інформація про розміщення дітей відсутня. Також наявний пандус для візків
Готель «Євроготель»	На сторінці готелю вказано, що присутній один номер, який спеціально обладнаний для осіб з інвалідністю, наявні пандуси
Готель «Сихів»	В даному готелі є номер «напівлюкс», який дозволяє розміщувати осіб з інвалідністю
Готель «Львів»	На сайті вказано, що в готелі існують такі пристосування для осіб з інвалідністю: <ul style="list-style-type: none"> – туалет з поручнями – пристосовано для гостей на інвалідному візку – на вищі поверхи можна піднятися на ліфті
«Львів Рамада Готель»	Відкривши на офіційному сайті готелю розділ «Номери та готелі», то перш за все буде інформація про те що: <ul style="list-style-type: none"> – наявність ліфту для комфортного пересування; – при вході у готель, окрім сходів, є пандус; – туалет з поручнями

Якщо говорити про доступність туристичних об'єктів та культурно-історичних пам'яток, то можна зауважити, що доступність цих об'єктів для осіб з інвалідністю залишається одним із невирішених завдань. Наведемо

декілька з цих доступних об'єктів, які є найбільш відомими у Львові : палац Потоцьких, Регіональний музей у Стальовій Волі, Львівський історичний музей, Національний музей ім. Андрія Шептицького та Львівський музей на дотик. Але незважаючи на цей перелік, їх більшість все ж залишається частково недоступною або зовсім недоступною для деяких категорій неповносправних людей, тож є не універсально доступними. З точки зору найбільших успіхів у сфері розвитку туризму для осіб з інвалідністю в Україні, то тут слід відзначити Львівщину і наголосити на величезну роль громадської організації «Зелений хрест», котра першою почала привертати увагу громадськості до проблеми забезпечення доступу до активного відпочинку та туризму та Львівської асоціації розвитку туризму, котра ставить перед собою мету надавати туристичні послуги для цієї категорії осіб на високому культурному та соціальному рівні. Цими організаціями організовано ряд заходів, що дозволяють стверджувати про перші кроки України в сфері розвитку туризму для осіб з особливими потребами.

Так, зокрема, в рамках проекту «Забезпечення права на активний відпочинок та туризм для неповносправних України» з ініціативи громадської організації «Зелений хрест» зі Львова відбувся сплав по Дністру.

2.2. Оцінка рівня сприйняття стану формування безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туристичній діяльності

Туризм є унікальним явищем для реабілітації осіб з інвалідністю та носить як пізнавальний характер, так і дає можливість повноцінної соціалізації. Стає необхідним визначення рівня сприйняття в суспільстві стану формування безбар'єрного середовища в туризмі. З цією метою проведено соціологічне дослідження шляхом анкетування. Анкету, розроблену для проведення опитування, наведено у додатку В. В опитуванні прийняли участь 50 осіб, з яких 40 жінок і 10 чоловіків, різного віку та з різних міст України. Даний відбір є репрезентативним, тому що його структура відповідає соціальній структурі суспільства.

На рис. 2.1. показано результати опитування щодо відповідності міст України для людей з обмеженими можливостями на думку респондентів. Більшість опитаних вважають, що їхні міста не відповідають потрібним вимогам.

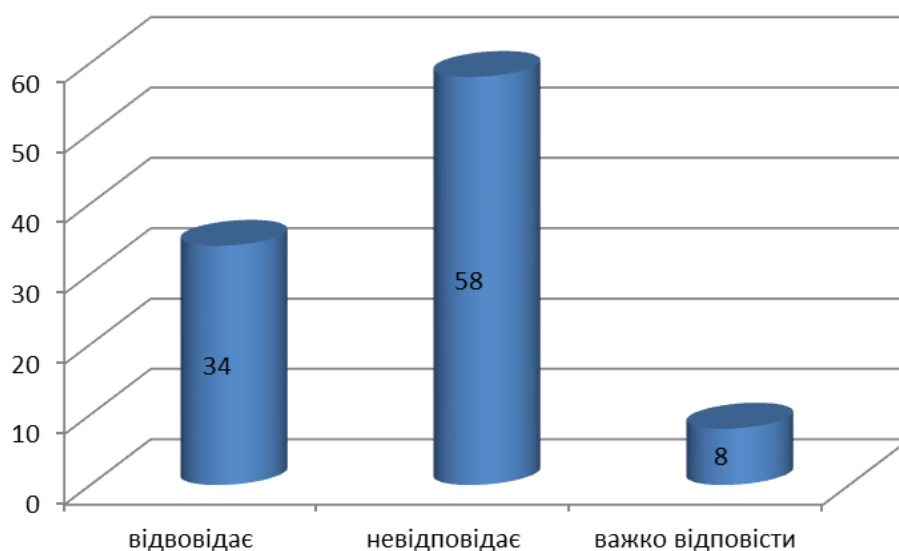

Рис. 2.1. Результати опитування щодо відповідності міст України для осіб з інвалідністю, %

Слід зазначити, що на думку 65% опитаних відношення суспільства до осіб з інвалідністю за останні 5 років покращилося. Серед опитаних 80% згодні вирушити в тур в групі з особами з інвалідністю. Семеро респондентів не було згодні, пояснюючи це тим, що це може затримувати швидкість екскурсії та створювати дискомфорт для інших членів групи. 90% респондентів вважає за потрібним розвивати безбар'єрне середовище в туризмі та зробити країну доступною для всіх. На рис. 2.2. відображені результати опитування щодо варіантів вирішення цієї проблеми.

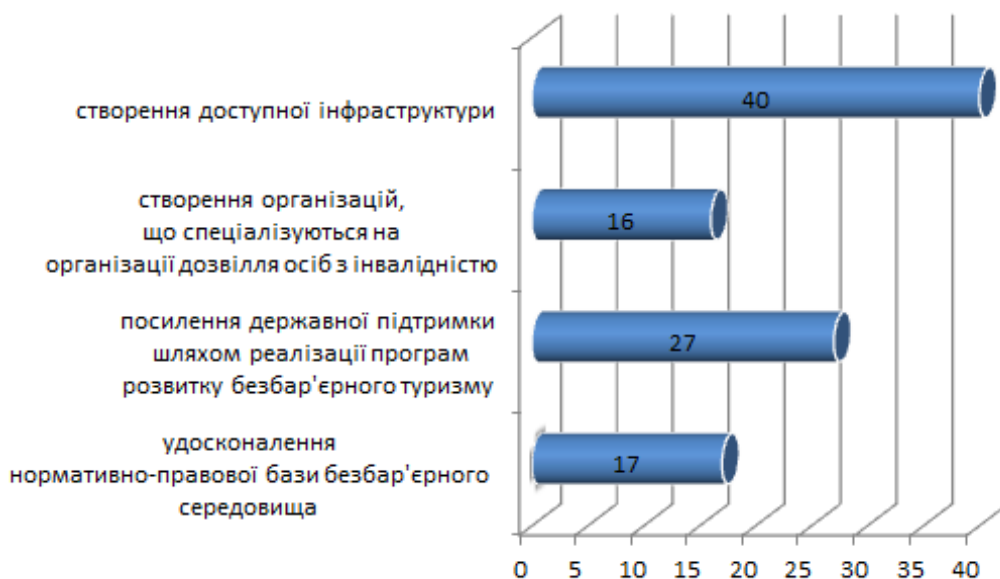

Рис. 2.2. Результати опитування щодо визначення вирішальної дії щодо формування безбар'єрного простору в туристичній діяльності, %

Опитаним було запропоновано чотири варіанти дій щодо формування безбар'єрного середовища в туристичній діяльності., з яких можна побачити, що 40% респондентів створення відповідної доступної інфраструктури найбільш важливим.

Таким чином, більшість населення України не вважає міста доступними для осіб з інвалідністю та підтримують ідею зробити доступне середовище для всіх, перш за все, шляхом створення безбар'єрного середовища, а також реалізації спеціальних державних програм.

Оскільки, розвиток безбар'єрного туризму в Україні знаходиться на початковій стадії тому, потребує суттєвих змін як з боку держави, так і з боку туристичних підприємств.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ТУРИЗМІ

3.1. Особливості розвитку безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю

Для аналізу безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туризмі та в цілях виявлення перспектив його розвитку, а також ризиків та шляхів їх подоланням доцільно застосувати SWOT-аналіз. Сильні (S) та слабкі (W) сторони відносять до внутрішніх чинників впливу на безбар'єрне середовища для осіб з інвалідністю. Можливості (O) і загрози (T) - чинники зовнішнього середовища, що не контролюються об'єктом. Складаємо матрицю взаємного впливу чинників на безбар'єрне середовища для осіб з інвалідністю в туризмі (рис. 3.1).

	<p>Можливості:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. створення робочих місць для осіб з інвалідністю 2. розробка доступних туристичних маршрутів 3. створення спеціальних програм для занять туризмом в спеціальних та інклюзивних групах 4. участь спеціальних груп туристів в змаганнях місцевого та міжнародного рівнів 5. підготовка спеціалістів для роботи з особами з інвалідністю в сфері туризму 	<p>Загрози:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. дестабілізація економіки країни 2. відмова держави від фінансової підтримки 3. корупція 4. вилучення міжнародних інвестицій та згорання програм 5. нестабільна політична ситуація в країні та регіонах
<p>Сильні сторони:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. соціалізація осіб з інвалідністю; 2. ініціативність суспільства відносно безбар'єрного середовища; 3. підтримка проектів та програм безбар'єрного середовища міжнародними та локалізованими фондами; 4. наявність природних умов для розвитку різних видів безбар'єрного середовища 	<ol style="list-style-type: none"> 1. участь в тематичних виставках 2. залучення малих та середніх туристичних підприємств до спільної діяльності 3. волонтерська діяльність 	<ol style="list-style-type: none"> 1. зміни у законодавстві країни 2. створення сприятливих умов для залучення інвесторів 3. залучення нових інвесторів.
<p>Слабкі сторони:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. залежність від державного фінансування чи меценатства 2. створення спеціалізованої інфраструктури 3. недостатня кількість спеціалізованих транспортних засобів 4. відсутність інформаційної бази 	<ol style="list-style-type: none"> 1. продумана інвестиційна політика 2. максимальне використання передових технологій 3. залучення експертів з зовнішнього середовища для аудиту діяльності туристичних підприємств 	<ol style="list-style-type: none"> 1. відстеження “вузьких місць” в інклюзивному туризмі 2. постійний аналіз впливу на безбар'єрне середовище 3. інформаційна політика

Рис. 3.1. Матриця SWOT-аналізу безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туризмі

Наступним кроком є аналіз сильних та слабких сторін стосовно можливостей та загроз. В таблиці 3.1. на перетині зовнішніх і внутрішніх чинників знаходиться ступінь їх взаємодії.

Таблиця 3.1.

**Взаємний вплив елементів аналізу безбар'єрного середовища
для осіб з інвалідністю в туризмі**

Взаємний вплив елементів		Сильні сторони				Слабкі сторони			
		1	2	3	4	1	2	3	4
Можливості	1	1	0,3	0	0,2	0,5	0,3	0,5	0
	2	0,5	0,2	0	0	0,7	0,3	0,7	0,3
	3	0,7	0,2	0	0,2	0,3	0,5	0,3	0,2
	4	0,3	0,5	0,5	1	0,5	0,4	0,3	0,2
	5	0	0	0,3	0,1	0,7	0	0	0
Загрози	1	1	0,7	0,7	0,5	0,8	0,7	0,7	0
	2	0,3	0	1	0,7	0,2	0,3	0,3	0
	3	0,3	0,5	0,1	0,2	0,5	0,2	0,2	0
	4	0,5	1	1	0,7	0,7	0,5	0,5	0,3
	5	0,7	0,8	0	0	0,5	0,5	0,5	0

Крім того, вказана ступінь використання певних можливостей і послаблення загроз сильної сторони та зменшення можливостей і послаблення загроз слабкої сторони. В таблиці 3.2. оцінено вагові елементи аналізу безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туризмі.

Таблиця 3.2.

**Чисельна оцінка вагових елементів аналізу безбар'єрного
середовища для осіб з інвалідністю в туризмі**

Взаємний вплив елементів		Сильні сторони				Слабкі сторони				Сума
		1	2	3	4	1	2	3	4	
Можливості	1	14	4,5	0	2	8	4,2	6,5	0	35
	2	6,5	2,8	0	0	10,5	3,9	8,4	3	35,1
	3	11,2	3,4	0	2,4	5,4	8	4,5	0	34,9
	4	3,6	6,5	5	1	7	4,8	3,3	1,8	33
	5	0	0	3,9	1,1	11,9	0	0	0	16,9
Загрози	1	18	13,3	11,2	7	16	12,6	11,9	0	-90
	2	4,8	0	14	8,4	6	4,8	4,5	0	-42,5
	3	5,1	9	1,5	2,6	9,5	3,4	3,2	0	-34,3
	4	7	15	12	7	11,2	7	6,5	0	-65,7
	5	10,5	12,8	0	0	8,5	7,5	7	3,3	-49,8
Сума		70,7	67,3	47,6	31,5	-88	-56,2	-55,8	-12,6	4,5

Аналіз даних таблиці 3.2. показує, що підсумкова сума значень має позитивний показник, тому наявність при сучасному положенні справ в країні, розвиток безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю є доцільним.

Подолання проблем становлення та розвитку безбар'єрного туризму полягає у необхідності консолідації зусиль всіх учасників туристичної сфери у створенні унікальних туристичних маршрутів для осіб з інвалідністю. Значна частина проблем пов'язана з доступністю туристичних дестинацій для осіб з інвалідністю та відсутність адаптованих туристичних продуктів, потребує вирішення низки завдань на рівні держави, регіональних органів місцевої влади, громадських організацій та постачальників послуг (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Рівні та основні дії щодо формування безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туризмі

Важливим елементом зазначеного процесу є створення спеціалізованого туристичного агентства, що буде експертом у сфері

організації відпочинку для осіб з інвалідністю. Основною метою цього агентства буде продумані програми відпочинку, які призначені спеціально для осіб з інвалідністю та включатиме доступне планування відпочинку, екскурсійні програми, оздоровчі тури, індивідуальні тури для осіб з інвалідністю; надання супроводжуючих, медичний супровід, підготовлені екскурсоводи.

Судячи з сучасного стан доступної інфраструктури, а також наявності доступного та зручного транспорту, готелів для осіб з інвалідністю та наявні доступні культурно-історичні, природні та інші туристичні об'єкти пропонуємо розробити тур, який враховуватиме усі встановлені вимоги та з урахуванням наявних доступних об'єктів.

Пропонуємо тур для осіб з інвалідністю «Особливий відпочинок» розрахований на 7 осіб (3 людини у візках, 4 супроводжуючих), які прагнуть вести активний спосіб життя незважаючи ні на що. Програма туру з подана у додатку Г. Слід зазначити, що тур розроблено та адаптовано з урахуванням усіх необхідних потреб для осіб з інвалідністю.

3.2. Ефективність реалізації безбар'єрного туру для осіб з інвалідністю

Запропонований у підрозділі 3.1 тур «Особливий відпочинок», розроблений для подорожуючих, різнобарвність екскурсій та розваг в турі робить його яскравим та цікавим. Перевага даного туру – це поєднання вільного часу туристів та екскурсійного обслуговування. У цьому турі туристи будуть проживати у готелі «Ibis Styles Lviv Center 3*». Даний готель має дуже хороше місце розташовування в самому центрі м. Львова, за 5 хвилин ходьби від площі Ринок. Готель «Ibis Styles Lviv Center» є цілком пристосованим для осіб з інвалідністю, зокрема: пристосовано для гостей на інвалідному візку; на вищі поверхи можна піднятися на ліфті; спеціальний

санузол з поручнями; вказівки для людей з обмеженими візуальними та слуховими можливостями.

У номерах є кондиціонер, спеціальні ліжка ibis Styles адаптовані для осіб з інвалідністю та супутникове телебачення. Ванні кімнати укомплектовані феном і безкоштовними косметичними засобами. Вартість помешкання в двомісному номері з двома односпальними ліжками у готелі Ibis Styles Lviv Center 3* по цьому маршруту, який включає сніданок, становить 1180 грн. Всі відпочиваючі будуть проживати в двомісних номерах, тому вартість житла на одного туриста буде становити – 590 грн.

По цьому маршруту лише один сніданок в готелі входить до вартості проживання, тому додаткові види харчування оплачуються окремо за бажанням. З цією метою потрібно вирахувати вартість обідів та вечерь. Середня вартість харчування в день на одну особу буде становити 180 грн. Слід зазначити, що ми розглядаємо турі на 4 дні, отже вартість додаткового харчування на одну особу становитиме – 720 грн.

Основні витрати на проїзд, що сплачуються додатково є:

- проїзд у два боки на поїзді з Одеси та назад;
- трансфер (який включає зустріч із вокзалу спеціальним мікроавтобусом);
- трансфер по м. Львову.

Окремо необхідно оплатити вартість квитків до Одеси (ціна залежить від міста чи села, в якому проживають туристи). Всі інші перевезення входять у вартість екскурсій. Усі розрахунки витрат на проїзд зведені в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Розрахунки витрат на проїзд (грн.)

Основні витрати	Сума з 1 особи
Квитки на поїзд Одеса-Львів (012Л) купе	533,73
Трансфер по Львову	250,00
Квитки на поїзд Львів-Одеса (012Л) купе	533,73
Разом	1317,46

Для того, щоб розрахувати вартість екскурсійного обслуговування складемо перелік всіх екскурсій по маршруту «Особливий відпочинок» та їх вартості. Витрати на екскурсійне обслуговування зведемо у табл. 3.4., де зазначені факультативні екскурсії, що оплачуються за бажанням.

Таблиця 3.4

Розрахунок витрат на екскурсійне обслуговування (грн.)

Види екскурсій	Сума з 1 особи
Пішохідна екскурсія «Середньовічний Львів»	110
Екскурсія на Личаківське кладовище	100
Вечірня екскурсія «Справжній львівський трамвай»	170
Екскурсія «Палаці Львова» <i>(факультативна екскурсія)</i>	300
Оглядова екскурсія Одесою (з гідом)	160
Екскурсія Одесою на електромобілях <i>(факультативна екскурсія)</i>	200
Разом (екскурсії, що вже включені у вартість туру)	540
Разом (повна ціна разом із факультативними екскурсіями)	1040

Усі витрати по маршруту «Особливий відпочинок» (а саме житло, харчування та екскурсії – додаткові і ті, які вже враховані у вартість туру) слід звести у загальну таблицю 3. 5 – розрахунок собівартості туру на одного туриста, де підрахуємо всі витрати щодо запропонованого туру та вирахуємо його загальну вартість.

Таблиця 3.5

Розрахунок собівартості туру на одного туриста (грн.)

Статті витрат	Сума
Проживання в Ibis Styles Lviv Center + сніданок	590
Додаткове харчування	720
Транспортне обслуговування	1317,46
Екскурсійне обслуговування + входні квитки (без ПДВ)	1040
Страховання (без ПДВ)	100
Витрати на керівника	120
Разом	3887,90
Дохід туроператора (7%)	272
ПДВ (20%)	777,58
Разом	4937,48

За результатами розрахунку (табл. 3.5) очевидно, що затрати на керівника приймаються умовно. Оплата комісії турагентам складає 7% із повної вартості туру. Ціна турпродукту для остаточних споживачів підраховуємо згідно чинного податкового законодавства України, яке зумовлює збільшення ціни на ставку ПДВ, тому кінцева ціна туру із врахуванням усіх додаткових витрат буде становити – 4937,48 грн для однієї людини, що є середньою ціною у порівнянні із іншими турами, які пропонують туроператори.

Отже, на даний момент, основні напрями туризму для осіб з інвалідністю в Україні включають спортивно-оздоровчий й екскурсійний види туризму. Вони зближують осіб інвалідністю з життям здорових людей і навпаки, та забезпечують їх психологічну реабілітацію. Основним чинником, що відрізняє даний тур «Особливий відпочинок» на відміну від інших, є те, що він розрахований для осіб з інвалідністю. За середню ціну із врахуванням всіх стандартів та максимально комфортних умов людина з обмеженими можливостями зможе подорожувати Україною, активно провести свій вільний час і розважитись, що є дуже важливим для осіб з інвалідністю.

ВИСНОВКИ

За результатами наукового дослідження безбар'єрне середовище для осіб з інвалідністю в туризмі можна зробити наступні висновки:

1. Проаналізувавши сучасний стан туризму для осіб з інвалідністю в Україні виявлено низький його розвиток. Організація безбар'єрного туризму в Україні перебуває на початковій стадії розвитку. Більшість населення України не вважає міста доступними для осіб з інвалідністю, але активно підтримують ідею зробити доступне середовище для всіх.

2. Створення належних умов для забезпечення доступності туристичних послуг для осіб з інвалідністю стоїть сьогодні на першому плані у системі цілей розвитку туризму багатьох країн. Різноманітні проблеми розвитку туризму для осіб з інвалідністю в Україні свідчить про необхідність посиленої і комплексної уваги з боку держави й суспільства. Розглянуті правові аспекти формування та розвитку безбар'єрного середовища довели, що законодавство України потребує рішучих змін.

3. Виявлено низку проблем пов'язаних з доступністю туристичних об'єктів для осіб з інвалідністю та відсутність адаптованих туристичних продуктів, потребує вирішення конкретних завдань на рівні держави, регіональних органів місцевої влади та підприємців. Виконання пропонованих практичних заходів є важливим кроком для створення безбар'єрного середовища в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Более одного миллиарда человек в мире имеют какую-либо форму инвалидности [Электронный ресурс] : [Веб-сайт] // Всесвітня організація охорони здоров'я. – Режим доступу : https://www.who.int/mediacentre/news/releases/2011/disabilities_20110609/ru/ (дата звернення: 20.11.2018)
2. Інформація щодо чисельності осіб з інвалідністю за даними 2011-2016 рр. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт] // Фонд соціального захисту інвалідів. - Режим доступу: <http://www.ispf.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=263> (дата звернення: 20.11.2018)
3. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. / За заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової-Еннс О.В. / – К., 2012. – 216 с.
4. Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.11.2018)
5. Рекомендации по доступному туризму на основании резолюции A/RES/637(XX) Генеральной Ассамблеи ЮНВТО в августе 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://www.disright.org/sites/default/files/source/12.12.2016/yunvto_rekomendacii_po_dostupnomu_turizmu.pdf (дата звернення: 20.11.2018)
6. Безбарьерный туризм: учебное пособие / Н.А. Зайцева, Д.Б. Шуравина. – М.: КНОРУС, 2016. – 176 с.
7. Darcy, S., Dickson, T. A Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences / S. Darcy, T. Dickson / Journal of Hospitality and Tourism Management, 2009. – Issue 16 (1), p. 32–44.
8. Смирнова Д.Б. Безбарьерный туризм: основные понятия, перспективы развития / Д.Б. Смирнова, Ю.С. Смородина [Электронный ресурс] // World economy, finances and investments : сб. матер. II Меж. науч.-практ. конф. – 2013. – Режим доступу : http://www.asconf.com/view_arhiv.php?konf=World

%20economy,%20finances%20and%20investments.%20vol.%202&sek (дата звернення: 20.11.2018)

9. Аникеева О.А. Россия без барьеров: туризм, доступный для всех / О.А. Аникеева, Ю.А. Анисимова // Сервис в России и за рубежом. – 2011. – Т. 25. – № 6. – С. 17–21.

10. Евсеев С.П. Технологии физкультурно-спортивной деятельности в адаптивной физической культуре / С.П. Евсеев, О.Э. Аксенова. – М. : Советский спорт, 2007. – 296 с.

11. Сигида Е. А. Адаптивный туризм – социальное направление развития туристических услуг / Е. А. Сигида // Вестник Ассоциации вузов туризма и сервиса. – 2011. - №4. – с. 38-42

12. Бейдик О. О. Адаптивный туризм: передумови та перспективи розвитку, лідери Духу і Волі / О. О. Бейдик, О. І. Топалова //: навч. посіб. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. – 402 с.

13. Топалова О.І. Суспільно-географічні передумови та перспективи розвитку адаптивного туризму в Україні : автореф. дис. ... канд. геогр. наук; спец. : 11.00.02 – економічна та соціальна географія / Олеся Іллівна Топалова – К., 2016. – 175 с.

14. UNWTO, Declaration on the facilitation of tourist travel (A/RES/578(XVIII)) (Astana, Kazakhstan, 2009). / Декларация ЮНВТО о содействии в туристических поездках. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://www2.unwto.org/sites/all/files/docpdf/ares578xviiideclarationfacilitation2009en.pdf> (дата звернення: 20.11.2018)

15. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [Електронний ресурс] : [Веб-сайт] / Офіційний сайт Кабінету міністрів України. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249826501> (дата звернення: 21.11.2018)

16. ДБН В.2.2-18:2007 Будинки і споруди. Заклади соціального захисту населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://profidom.com.ua/v->

2/v-2-2/1518-dbn-v-2-2-182007-zakladi-socialnogo-zahistu-naselenna (дата
звернення: 22.11.2018)

17. Холостова Е.И. Социальная реабилитация: Учебное пособие /
Е.И. Холостова, Н.Ф. Дементьева – М.: Издательско-торговая корпорация
«Дашков и К», 2003 – 340 с.

ДОДАТКИ

Анкета

«Безбар'єрний туризм»

1. Вкажіть вашу стать

- Чоловік
- Жінка

2. Вкажіть ваш вік

- до 18 років
- 18-25 років
- 26-40 років
- 40-50 років
- більше 50 років

3. Вкажіть місце свого проживання: Місто, Область

---

4. Чи вважаєте Ви ваше місто доступним для осіб з інвалідністю?

- Так
- Ні

5. На вашу думку, чи покращилось відношення суспільства до осіб з інвалідністю за останні 5 років?

- Так
- Ні
- Без змін

6. Що на вашу думку є вирішальним та основним у створенні безбар'єрного середовища?

- Створення відповідної доступної інфраструктури міст
- Створення організацій, які спеціалізуються на організації дозвілля та відпочинку людей з обмеженими фізичними можливостями
- Державна підтримка, яка виявляється у створенні Програми розвитку безбар'єрного туризму
- Створення нормативно-правової бази щодо унормування певних вимог до безбар'єрного середовища, регулювання та контролю за їх виконанням

7. Чи вважаєте ви за потрібним проводити більше заходів (екскурсії, виставки, майстер-класи) для осіб з інвалідністю?

- Так
- Ні

8. Чи вирушили б ви на екскурсію, в тур в групі з особами з інвалідністю?

- Так
- Ні

9. Якщо "ні", то чому?

---

10. Чи вважаєте ви за потрібним розвивати безбар'єрний туризм і зробити нашу країну доступною для всіх?

- Так
- Ні
- Не цікавить

Якщо маєте побажання або пропозиції щодо розвитку безбар'єрного туризму в Україні, опишіть їх.

Програма туру

День 1 Одеса – Львів	16:00– зустріч на Центральному вокзалі з представником турфірми. Посадка на поїзд. 16:39 – відправлення поїзду (Поїзд 012Л Одеса-Львів)
День 2 Львів	04:21 – прибуття у Львів. Трансфер до готелю «Ibis Styles Lviv Center 3*», заселення. сон. 10:00 – 11:00 Сніданок у готелі 12:00 – 15:00 Пішохідна екскурсія «Середньовічний Львів» 16:00 – 17:00 Обід у закладі (за бажанням) 17:00 – 18:00 Вільний час 19:00 – 20:00 Вечеря в готелі Ночівля у готелі
День 3 Львів	9:00 – 10:00 Сніданок у готелі 10:00 – 12:00 Екскурсія на Личаківське кладовище 13:00 – 14:00 Обід в закладі (за бажанням) 15:00 – 17:00 Екскурсія «Палаці Львова» (за бажанням) 18:00 – 19:00 Вечірня екскурсія «Справжній львівський трамвай» 20:00 – 21:00 Вечеря в готелі. Виселення з готелю 21:30 Збір біля готелю, трансфер на вокзал 22:15 Посадка на поїзд 22:24 Відправлення поїзда
День 4 Одеса	09:18 – Прибуття на Центральний вокзал Одеси. Зустріч з гідом 10:00 – 11:00 Сніданок 12:00 – 14:00 Оглядова екскурсія Одесою(з гідом) 15:00 – 16:00 Обід 17:00 – 18:00 Екскурсія Одесою на електромобілях 19:00 – 20:00 Вечеря На цьому ми з вами прощаємося і до нових зустрічей!